

ПРИНЦИПЪТ ЗА СЛУЧАЙНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ДЕЛАТА И ПРАВОТО НА СПРАВЕДЛИВ СЪДЕБЕН ПРОЦЕС ОТ НЕЗАВИСИМ И БЕЗПРИСТРАСТЕН СЪД, СЪЗДАДЕН В СЪОТВЕТСТВИЕ СЪС ЗАКОНА*

*Михаил Екимджиев***

1. Предмет на настоящата статия е принципният въпрос за законосъобразността на съдебните актове, постановени от съдии или от съдебни състави в нарушение на принципа за случайно разпределение на делата, визиран в чл. 9 от Закона за съдебната власт (ЗСВ). Без претенция за изчерпателност анализът фокусира проблема през призмата на чл. 6, § 1 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ, Конвенцията), според който:

*Всяко лице при определянето на неговите граждански права и задължения или при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок **от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона**. Съдебното решение се обявява публично, но пресата и публиката може да бъдат отстранявани по време на целия или на част от съдебния процес в интерес на нравствеността, обществената и националната сигурност в едно демократично общество, когато това се изисква от интересите на непълнолетните лица или за защита на личния живот на страните по делото, или ако съдът счете това за извънредно необходимо в случаите, в които поради специални обстоятелства публичността би нанесла вреда на интересите на правосъдието.*

2. Относимо местно право.

А) Според чл. 5, ал. 1, 2 и 4 от Конституцията на Република България:

Чл. 5. (1) Конституцията е върховен закон и другите закони не може да ѝ противоречат.

(2) Разпоредбите на Конституцията имат непосредствено действие.

* При изготвянето на статията са използвани адаптирани пасажки от сборника „Право на Европейската конвенция за правата на човека“ с автори Харис, О’Бойл, Уорбрик, Бейтс и Бъкли на издателство „Сиела“ под правната редакция на д-р П. Панова.

** Адвокат от Пловдив.

(4) Международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила за Република България, са част от вътрешното право на страната. Те имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат.

Б) Според чл. 9 от Закона за съдебната власт:

Чл. 9. (1) Разпределението на делата и преписките в органите на съдебната власт се извършва на принципа на случайния подбор чрез електронно разпределение съобразно поредността на постъпването им.

(2) (Доп. – ДВ, бр. 109 от 2008 г., изм. – ДВ, бр. 1 от 2011 г., в сила от 4.01.2011 г.) Принципът на случайния подбор при разпределението на делата в съдилищата се прилага в рамките на колегияте или отделенията, а в прокуратурата и Националната следствена служба – в рамките на отделите.

В) Според чл. 9 от Наказателно-процесуалния кодекс (НПК):

Чл. 9. В наказателното производство участват само съдии, съдебни заседатели, прокурори и разследващи органи, назначени по установения ред.

Г) Според чл. 15, ал. 1 от Закона за нормативните актове (ЗНА):

Чл. 15. (1) Нормативният акт трябва да съответства на Конституцията и на другите нормативни актове от по-висока степен.

3. От перспективата на цитирания в т. 1 член 6, § 1 на Конвенцията въпросът, предмет на изследването, следва да бъде „преформатиран“ по следния начин:

„Дали участието в съдебни заседания и при постановяването на съдебни актове на съдии в нарушение на принципа за случайно разпределение на делата, визиран в чл. 9, ал. 1 ЗСВ, нарушава правото на справедлив процес (...) „от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона“, по смисъла на чл. 6, § 1 от ЕКПЧ“.

4. Юридически обоснован отговор на този въпрос може да бъде изведен от релевантната практика на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ, Съда).

5. Първият подвъпрос, който следва да бъде разгледан в контекста на правните стандарти на ЕСПЧ, е:

„Дали съдия или съдебен състав, на който е разпределено разглеждането на дело в нарушение на чл. 9, ал. 1 ЗСВ, представлява „съд, създаден в съответствие със закона“, по смисъла на чл. 6, § 1 от Конвенцията“.

6. Изискването съдът да е „създаден в съответствие със закона“ отразява принципа за върховенство на закона¹. С цел обезпечаване на независимостта ѝ, съдебната организация в едно демократично общество не трябва да зависи от преценката на

¹ DMD Group v Slovakia hudoc (2010), § 58.

изпълнителната власт, а е необходимо да се регулира от закон, приет от парламента⁴².

7. Според ЕСПЧ не съдебната власт, а конституцията и законодателната власт имат изключителен прерогатив да предвидят организацията на съдебната система и юрисдикцията на съдилищата. По делото *Colte и др. с/у Белгия*³ е установено, че белгийската Конституция предоставя на Касационния съд, а не на обикновените наказателни съдилища юрисдикция за разглеждане на наказателни дела срещу министри за определени престъпления. В случая са били образувани наказателни дела за измама – както срещу министри, така и срещу други лица. Заради връзката между престъпленията Касационният съд решил да съди всички подсъдими заедно, въпреки че не е имал законово правомощие да разглежда дела срещу лица, които не са министри. Съдът в Страсбург приема, че тъй като приложеното от Касационния съд „правило на свързването“, целящо обединяване на делата, е било негово собствено правило, което не е било предвидено в законодателството относно жалбоподателите, които не са министри, Касационният съд не е бил „създаден в съответствие със закона“.

8. По делото *Sokurenko and Strygun с/у Украйна*⁴ ЕСПЧ установява нарушение на изискването по чл. 6, § 1 съдът да е „създаден в съответствие със закона“, тъй като Върховният съд е потвърдил решение на по-долен съд, въпреки че по закон не е имал право да го прави. Това изискване ще е нарушено винаги когато „даден трибунал не функционира в съответствие със законовите норми, регламентиращи дейността му⁵. Следователно, ако не са спазени вътрешните правила за назначаване на съдии, е налице нарушение на същото изискване⁶.

9. От гледна точка на визираните правни стандарти на ЕСПЧ, които са задължителни за националните съдилища на всички държави – членки на Съвета на Европа, се налагат следните изводи:

А) Съдия или съдебен състав, който участва в разглеждането или в решаването на дело в нарушение на принципа, визиран в чл. 9, ал. 1 ЗСВ, не представлява „съд, създаден в съответствие със закона“ по смисъла на чл. 6, § 1 от Конвенцията.

² *Zand v Austria No 7360/76*, 15 DR 70 at 80 (1978) Com Rep; CM Res DH (79) 6.

³ 2000-VII. При липса на „франпантно нарушение“ Съдът в Страсбург няма да постави под въпрос тълкуването на вътрешното право, направено от националните съдилища по тези въпроси: *Jorgic v Germany* 2007-XX; 47 EHRR 207.

⁴ Hudoc (2006).

⁵ *Zand v Austria № 7360/76*, 15 DR 70 at 80 (1978) Com Rep; CM Res DH (79) 6, и *Buscarini and Others v San Marino № 31657/96* hudoc (2000) DA.

⁶ *Posokhov v Russia* 2003-V; 39 EHRR 441, и *Fedotova v Russia* hudoc (2006). Вж. също *Lavents v Latvia* hudoc (2002) и *DMD Group v Slovakia* hudoc (2010). Но отказ е допустим: *Bulut v Austria* 1996-II; 24 EHRR 84.

Б) Законовото изискване на чл. 9, ал. 1 ЗСВ, в което е обективизирана волята на суверена, не може да бъде дерогирано по тълкувателен път с актове на съдебната власт.

10. Следващият подвъпрос, който следва да бъде засегнат, е:

„Дали съдия или съдебен състав, на който е разпределено разглеждането на дело в нарушение на чл. 9, ал. 1 ЗСВ, е „независим и безпристрастен“ по смисъла на чл. 6, § 1 от Конвенцията“.

Правни стандарти за независимост и безпристрастност, възприети в практиката на ЕСПЧ

11. Според практиката на Съда, за да се установи дали един орган може да бъде смятан за „независим“, трябва да се имат предвид преди всичко начинът на назначаване на членовете му и техният мандат, наличието на гаранции срещу външен натиск, както и дали органът изглежда независим през погледа на непредубеден наблюдател⁷.

12. Характеристиките на понятието „независимост“ по смисъла на чл. 6, § 1 се разделят на три категории:

А) Преди всичко, съдът трябва да действа независимо от изпълнителната власт и страните и да основава решенията си върху собственото си свободно формирано убеждение за фактите и правните основания.

Б) Трябва да съществуват реални гаранции, които да позволяват на съда да действа независимо.

В) Трябва да се избягва дори и най-малкото съмнение и подобие на зависимост. В делото *Брайън* ЕСПЧ приема, че самото съществуване на правомощие на министъра на вътрешните работи да отнеме правото на един инспектор да се произнася по жалби по Закона за териториално и селищно устройство е достатъчно да лиши инспектора от независимост⁸. В делото *Срамек*⁹, където член на съдебния състав е йерархически подчинен на страна по делото, Съдът приема, че:

„Страните по делото може да изпитват основателни съмнения в неговата независимост. Такова положение сериозно накърнява доверието, което съдилищата трябва да възхват в едно демократично общество“.

13. За да бъде безпристрастен, съдът не трябва да е прудубеден по отношение на решението, чието постановяване предстои, да не допуска да бъде повлиян от информация извън съдебната зала, от обществените настроения или какъвто и да е

⁷ Решение от 22 юни 1989 г., А. 155, р. 16. Вж. и решението от 29 април 1988 г., *Belilos*, А. 132, р. 29; решение от 28 септември 1995 г. *Procola*, А. 326, р. 16; решение от 22 ноември 1995 г. *Bryan*, А. 335-А, р. 15.

⁸ Решение от 22 ноември 1995 г., А. 335-А, § 38.

⁹ *Sramek Case*, 22 October 1984, А. 84

натиск, а да основава тезите си върху обективни доводи въз основа на представените в хода на процеса аргументи и доказателства.

14. При проверка дали един съд или съдия е бил предубеден Съдът в Страсбург разграничава обективен и субективен подход към безпристрастността. Субективният подход е свързан с личната безпристрастност на членовете на съдебния състав. Тя се предполага до доказване на противното¹⁰. Личното пристрастие се установява трудно. Дори съдебното решение да е мотивирано, действителните мотиви, които са ръководили съда при неговото постановяване, невинаги стават известни. Поради това извод за предубедеността на един съдия може да се направи само ако тя е съвсем явна от поведението му в хода на производството или от съдържанието на решението.

15. Обективният подход е свързан с преценката дали начинът, по който е съставен и организиран съдът, може да доведе до съмнения в безпристрастността му. Дори когато липсват категорични данни за пристрастие на съответното лице, ако са налице основателни съмнения в неговата непредубеденост, те недопустимо застрашават доверието, което съдът трябва да вдъхва в едно демократично общество¹¹.

16. От гледна точка на цитираните правни стандарти за независимост и безпристрастност логично би възникнал въпросът за причината в даден казус да бъде нарушен принципът за случайно разпределение на делата, както и за критериите, по които даден съдия или съдебен състав е „избран“ да гледа делото. Поради това, че актовете за разпределяне на делата в нарушение на чл. 9, ал. 1 ЗСВ в повечето случаи не са мотивирани, не би могло да се презумира, че отклонението от изискването за случайно разпределение обслужва легитимна цел и е оправдано от гледна точка на обществения интерес. Поради това, в нарушение на изискването за „независимост и безпристрастност“ на съда по чл. 6, § 1 от Конвенцията, нарушенията на принципа за случайно разпределение неизбежно застрашават доверието, което съдът трябва да вдъхва в едно демократично общество.

Заклучения

17. В обобщение на изложените тези се налагат следните изводи:

А) Всеки съдия или съдебен състав, разглеждащ дело в нарушение на чл. 9, ал. 1 ЗСВ, не отговаря на изискването съдът да е „създаден в съответствие със закона“ по смисъла на чл. 6, § 1 от Конвенцията.

¹⁰ Решение от 1 октомври 1982 г. *Piersack*; решение от 26 октомври 1984 г. *De Cubber*; решение от 25 юни 1992 г. *Thorgeir Thorgeirson*.

¹¹ Решение от 1 октомври 1982 г. *Piersack*; решение от 26 октомври 1984 г. *De Cubber*; решение от 25 юни 1992 г. *Thorgeir Thorgeirson*.

Б) Липсата на мотиви на актовете, с които съдия или съдебен състав е „избран“ да разглежда дадено дело в нарушение на изискването за случайно разпределение на делата, създава непреодолимо от гледна точка на критериите за справедлив съдебен процес съмнение в неговата „независимост и безпристрастност“ по смисъла на чл. 6, § 1 ЕКПЧ.

В) Тези тежки структурни пороци в правораздавателната функция на държавата брутално нарушават принципа за върховенство на правото и неизбежно водят до нищожност на съдебните актове, постановени от съдии или от съдебни състави в нарушение на чл. 9, ал. 1 ЗСВ.

Г) Поради доминиращото разбиране, че понятието „нищожност“ е неотносимо към съдебните актове, постановени в наказателния процес, би следвало да се приеме, че нарушението на принципа за случайно разпределение при наказателните дела е съществено и неотстранимо процесуално нарушение и безусловно основание за отмяна на опорочените съдебни актове.